

խօսութենէ, որով պատուականալ կեղծեօք մի լրագրի էջերը կ'աղտոտեն, օգտակար յօդուածներ հրատարակելու արգելք կ'ընին. մի բարեկարգ դպրոց կ'վատահամարեն, որ այս տարի այլևայլ կրից իսկապէս շանթ դարձաւ. եթէ ժողովուրդ գրգռել կուզեն, որպէս զի իրենց անյայտ նենգաւոր նպատակին հասնեն, այդ երազայոյս կարծիք է. վասն զի ժողովուրդէն մեծագոյն, բարեմիտ և բան ի բուն մասն հասու և ականատես եղաւ դպրոցիս յառաջագիմութեան և բարեկարգութեան. արդէն ըստ մերձաւորութեան գիտէ, որ այդպիսի անձանց ապերասան ինքնահարգութեան մէջ մի բառ ճշմարիտ չ'կայ. արդէն գիտէ, որ այդպիսի անձինք իրենց տգիտութեամբ և խռովայոյզ բարութեան տախտակն ազգին, Ուրեմն և զոցա գրուածները, եթէ այսուհետեւ որչափ ևս գրուին, ոչինչ յարգ և արժանաւորութիւն չ'ունին, նոցա երեւակայական շանթերը անզօր, աններդործելի և նետք տղայոց են. ուսումնարանն ազատ է այդ ստութիւններէ, և իրաւամբ իւր Հայկական լեզուի յառաջագիմութեամբ կ'պարծի այսօր իրբն միակ Հայ ուսումնարան Ռուսաստանի մէջ, և իւր Անհատաւ Սուրբ Հօր խնամակալութեամբ և դպրոցիս նախագահ սրբազանի աչալուրջ վերահասութեամբ իւր իսկական նպատակին համեմատ յառաջագիմութեան մէջ է. Թող ճշմարտութեան թշնամիները ինչ կուզեն գրեն, ինչ կուզեն բարբառնեն. ես քաջ գիտեմ, որ ապառուժ չարանախանձ անձանց ճշմարտութիւնն ատելի է. ես գիտեմ որ, կրիւք հարրած մարդուն հաստատուն պատերը ծուռ, և բլշակնեալ աչաց լուսին խաւարած կ'երևին, ուստի զարմանք չ'է, որ այդպիսի մտաւոր կուրաց աչքին Եղիշէն Սաղմոս կարծուի, Խորենացին կտակարան *), եւ ես ո'չ թէ այնպիսի մի դաւաճան և խաբէական նախկին կարեւորութիւն ապու համար զխաւորա-

պէս գրեցի այս յօդուածը, ոչ, այնպիսի սուտ և խարդախ գրուածները արհամարհանաց միայն են արժանի. այլ դպրոցիս հանգամանք իսկութեամբ ծանուցանելու համար, որն որ, Արգոյ խմբագիր, կ'ինդրեմ ի պատիւ ճշմարտութեան հրատարակել պատուական լրագրոյդ միջոցաւ.

Աղէփանդի Բաղդասարեանց

Ի 1871 - Դ 19 Սեպտեմբերի,

Ի Շահ:

ՄԱՅՐ ՈՐԴԵԿՈՐՈՅՍ Ի ԳԱՆՁԱԿ

Մագթաղ անուն այրի կին,
Է սա ընակիչ քաղաքիս,
Կրտսեր որդին իւր կայտառ
Գողտրիկ մարմնով ութամեայ,
Լեռն յանուն յորջորջէր
Այն ինչ մանկիկն այն զուարթ
Եւ ի խաղալ ընդ մանկտեաց,
Էր տաններէն այս ամոյ,
Արեւն ի մուտս խոնարհի,
Հասակակիցք դառնան տուն,
Լեռնն այն օր ի գրգռիլ,
Չ'դառնայ դեռ ի գիրկ մօրն,
Մայրն ի միտս իւր վարանի,
Արդեօք զի* է զի այսօր,
Դեռ ո'չ դառնայ սա ի տուն,
Վազըս առնու կասկածոտ,
Ըստ կանացի իւր բարուց,
Գնայ ի տունս սրտատրուի,
Իւր ծանօթից՝ հարցանէ,
Յետ ի բաղմաց լրսելոյն,
Ջրացասականն պատասխան,
Գտանէ ոչ զբաղձալին,
Դառնայ ի տուն ձեռնունայն,
Որդեկորոյս թշուառ մայրն
Նախկին գիշերն ցառաւօտ,
Տարակուսեալ տաքնապաւ,
Մուտ յանկողին բայց անբուն,
Թէպէտ զիւրե քաղցրիկ քուն
Տարածանէր քնքուշ թևս

(*) Թէ եւ Դպրոցիս մէջ Սաղմոս եւ Կտակարան բրու ընթերցանութեան գիրք դաս չեն տրուիր, այց չգիտեմ թէ այդ պարունները Սաղմոսից եւ Կտակարանից ինչու կ'զգուին, որ մի անկրօնի վայելք համոզմունք եւ գործ է:

Տալ խղճաւոյն նինջ հանգիստ
Տեսանէր նա յերազի
Զսիրելին իւր զաւակ,
Ցանկայր զրկիլ համբուրել,
Զարթնոյր ընդ ոտն՝ ցնորք էր.
Եւ ի վաղուեան յերկրորդ օրն,
Սիրտ ի բերան և բոկոտն,
Աստանդ անկեալ որոնէր.
Գոռայր գոչէր ո՛հ որդեակ,
Շրջէր խնդրէր յողորմ ձայն,
Զոտիւք փարէր ամենից,
Զիմն քաղցրիկ աղանձեակ,
Ցեսի՞ք արդեօք հարցանէր.
Ոչ դք չ'տայր պատասխան,
Սրտաճմլիկ բանից մօրն,
Լ'յո՛ տեսի յայս նիշտեղ,
Զքո որդին զոր խնդրես,
Ե յնքանեաց աչք կուրացան,
Ոչ դք ետես զանմեղ գառն:
Մայրն աղէխարչ լալազին
Ցանկայր մտնել յորջ խաւար.
Արիւնարբու հրէից տուն,
Ի յորոնել անգանօր,
Զիւր թանկագին զկորուստ,
Ոչ դք չ'տայր թոյլ նըմա.
Ի կատարել սրտին իղձ.
Զանձն առաթուր արկանէր,
Վեհ իշխողաց քաղաքիս,
Աղաղակէր օգնեցէք,
Որդեկորոյս խղճուկ մօրս,
Որոնեցէք ըզհրէից,
Դժոխանման աւեր տունս.
Գիտեմ անշուշտ զի նոքա,
Զիմ՝ զգառնուկս գողացան,
Առ ի ծրծել սուրբ զարիւն,
Իմն անմեղ տատրակի,
Արիւնախանձ այդ գազանք,
Ըստ իւրեանց չար օրինաց,
Ոչ դք չելից զիւրն փափագ,
Այնուհետեւ խեղճ՝ այրին,
Զէտ խելագար ի փողոցս,
Աղաղակէր ո՛հ որդեակ.
Որպէս առիւծ ձագամեռ.

Գոչմամբ ընու թաւ մայրիս
Վամ եղջերու նետահար.
Բառաչ ձայնիւն ահեղամբ
Դղորդէ հիմանց ողջ մայրին,
Սապէս խղճուկ չուականս
Աղիողորմ յողբ ի լաց,
Գոռայր գոչէր որդեակ իմ.
Ո՛հ որդեակ իմ՝ իմ որդեակ.
Իմն աղու աղանձեակ.
Ո՛ր զիշակեր թռչուն չար,
Արկ յիւր ճիրան անգլխաբար,
Գողարիկ գառնուկ իմ սիրուն,
Ո՛ր չար գազան շաղաղակեր,
Պատառոտեաց անխնայ.
Ո՛ւր ես որդեակ իմ քաղցրիկ.
Ոչ մի յերկուց զոր ասեմ.
Զքեզ որսաց և լափեաց.
Այլ անագորոյն հըրէայք
Մահ ետուն քեզ չալաչար.
Աչք մթագնեալ սիրտն ի դող,
Զունէր երբէք սա հանգիստ,
Ցերեկն ի բուն սովալ լուկ,
Եւ ցայն ամեն անհանգիստ,
Վայր տագնապեալ երերուն,
Մանուկն անմեղ յողորմ ձայն
Լայր և գոչէր ո՛վ մայր իմ,
Ո՛ւր ես հաս ինձ յօգնութիւն.
Անգութ անխիղճ հրէայք,
Կըտրտեն զիս չարաչար,
Առ աչք ելե՛ի մայրն:
Այս մայր իմ ա՛յս ե՛րբ դու աստ
Ցաւս է սաստիկ, և խիստ սուր
Անտանելի հասակիս,
Զեռք անողորմ սիրտ անգո՛ւթ
Արեամբ իմով շաղախեալ,
Զի՛ք կարեկից սիրտ զթոտ,
Այլ քանասար գայլք դժնեայք,
Շրջապատեալ կան զինեւ,
Սիրտ պատառեալ իմ արդէն,
Լոյս իմ աչաց պակասի,
Քաղն ողիքս մինչ իսպառ
Արե կենացս խաւարի,
Զի մահ զիւր քող սեւաթոյր

Արկ զանձամբ իմ ահաւասիկ
 Փոքր մի ևս, այլ ոչ եմ,
 Երբ ևիցէ զիմ մարմին,
 Գացես նեխեալ որդնայից,
 Կական բարձեալ անմխիթար,
 Հեղ զարտասուսդ յիմ վերայ,
 Լուս՝ զմարմին իմ այնու,
 Մի՛ տար զդին իմ հողոյ,
 Այս իմ կտակ քեզ վերջին,
 Այլ զոր ասեմ լուր ինձ մայր,
 Կալ քեզ Բանոն Ղևտացին,
 Որ ի լիւրն Նիրեմի,
 Կայր պանդխտեալ ուրանոր
 Այն ինչ դարձեալ Բէթղհէմայ.
 Ի Գարապ եկն եմուտ
 Հարճ՝ Ղևտացւոյն ողջ զիշեր
 Տեղոյն յանխիղճ բնակչաց
 Բոնի կալեալ չարչարի,
 Երբ սեւթոյրն քօղն երարձ
 Չարաբաստին յերեսաց,
 Գիշերն օգնող չար արանց
 Յերն իւր ընդ դուռն Ղևտացին
 Ետես առ սեամս տանն անկեալ
 Իւր սիրելի ամուսին
 Արի գոչէ երթիցութ
 Ի յանիծեալ այս գեղջէ
 Չտայ պատասխան լծակցին,
 Ձի լկեկոյն մեռեալ էր,
 Հան ի գրասո՞ զմեռեալն
 Յարեաւ չոգաւ յիւրն տեղին
 Բուռն հար զհարճէն առ զսուր
 Ըստ ոսկերացն իւր զնա,
 Յերկոտասան մասն յօշեաց
 Չայնս առաքեաց յամենայն
 Իսրայէլի ցեղսն ի տես,
 Եսրայէլեանք բորբոքեան
 Վառեալ ի հուր վրիժու,
 Հարին ի սուր սուսերի
 Չբնհամեան ցեղն ողջոյն,
 Ապրեցաւ այր վեց հարիւր
 Բնհամիսի ի ժառանգ,
 Իսկ մնացորդքն ամենայն,
 Ճարակ եղին երկաթոյն.

Յօշեա՛ մայր իմ և դու զիմն,
 Ըստ ոսկերացս յօգուածոց,
 Բաժանեա զայնս սուրբ ազգաց,
 Իցէ՛ հօգին վրիժառու
 Չարթիցէ գէթ ի նոսա,
 Չվրէժս առնուլ ի սոցունց,
 Եւ կամ՝ դոնեա՛ թող հասցէ,
 Չայն աղէտիս կայսեր յունկն,
 Գէթ նա առցէ զիմ վրէժ:
 Արդեօք մնացե՞ն անտարբեր,
 Լսողք անձիս սրտտոչոր,
 Եւ թողուցո՞ւն զոճրագործս
 Ապրիլ կենօք անպատիժ,
 Եւ կամ՝ կայսիւր սիրտ զթոռ
 Կարէ՞ ժուժել աղէտիցս,
 Արդարութեամբ ո՛չ ցասնու,
 Տալ զարժանին պատուհաս,
 Հոգին մանկանն զայսոսիկ,
 Ասաց պացաւ յեթերս կոյս,
 Եւ խառնեցաւ ընդ հոգւոց,
 Անմեղ մանկանց Բէթղհէմի.
 Չվերտառեալս ամենայն,
 Տեսանէ այրն ի տեսլեան,
 Չարթնու ընդ ոստ սարսափեալ.
 Մնայ չուարեալ ցառաւօտ,
 Մինչ այլքն ամէն համբուրեն
 Ուրախութեամբ զարշալոյս.
 Սա չուառական մայր մանկանս
 Եւ յանկողնոյն սգազգեաց,
 Էր մետասան օր կորստեան
 Ողորմելի հէգ մանկան,
 Մայրն անզգայ կայր ի տան.
 Յանկարծ շշուկ յունկն հաս,
 Թէ գտին զդի անմեղին,
 Նեխեալ հոռեալ որդնալից.
 Սրացաւ արտաք իբր արծիւ,
 Մռնչելով զէտ առիւծ,
 Հաղիւ եհաս դուռն երկրորդ,
 Որ ելանէ ի փողոց.
 Ուշաթափեալ զլորեցաւ.
 Անշնչացեալ իբր մեռեալ,
 Մերձակայից օգնութեամբ,
 Ուշի ուշով յոտն եկաց.

Ուշաբերեալ խելածափ,
Վազէր զլժէր հառաչմամբ,
Ըչք յարտասուաց ցամաքեալ,
Յրտատուոր աղէկէղ,
Երբեմն կացեալ երթ յոտին,
Երբեմն անկեալ յափսիթերս,
Եւ զալարէր օձանման,
Փութայր հասնել յաձկալին,
Հազիւ հաս նա ուր ուրեմն,
Ըս տենչալին յոր անձկայր,
Ետես ամբոխ շուրջ պատեալ,
Քաղաքապետն և բժիշկ,
Կայեալ անդէն ի զննին,
Եղջերուի պէս աղբեր ջրոյ,
Յոյժ փափագէր տեսանել,
Քաղցրիկ որդոյն զմարմին,
Թէպէտ ննխեալ որդնալից,
Լնուլ զտենչ իւր արախն,
Տալով մարմնոյն ջերմ համբոյր,
Ոչ ետուն թող հպիլ յայն,
Կարօտակէզ դարձ ի տուն,
Լուացեալ անդէն զմարմին,
Տարեալ եղին ի շիրմի,
Մնաց անբոյժ վէրք ի սիրտ
Մօր խղճալոյն հէզ այրւոյն,
Ո՞ր սիրտ արդեօք քարեղէն,
Լուեալ զաղէտս ոչ հեղցէ
Ցօղս արտասուաց յիւր աչաց,
Զսպեալ զկիրս բարկութեան,
Յոճրագործաց չառնուլ վռէժ,
Ո՞ր սիրտ արի ժուժեսցէ:

ԳԷՊ ԲՐԵՆՅ ԲԱՆԿԱՆ:

Եւր ոմն Ստեփան անուն քնեալ ամառ յառաջ զաղիւս ի պէտս շինութեան արտաքոյ քաղաքին ընդ մէջ արեւելից և հիւսիսոյ է տեղին աղիւսագործութեանն, գնաց ի 23 ներկայ ամսոյս բերել զայնս առնու զհոտ մանկանն ննխոյ և որոնեալ գտանէ զգի նորին ի ներքոյ շինուածոյն ուր հուրն վառի ի թրծել զաղիւսն, առանց ձեռնամուխ լինելոյ իսկոյն երթայ առ քաղաքապետ և ծանուցանէ նմա զնմանէ, որոյ առեալ ընդ իւր զբժիշկ քաղաքիս գան ի զննին.

և գտանն զնա իւր խեղդեալ խոնձանաւն, զխոնձանն տարեալ եղին ի սուրն ի քննել զղիարդ պատահմանն տակաւին կայ անյայտ և անվախձան գործն, Բայց կարծիք հասարակութեան է անորոշ՝ ի Հրէից իցէ սպանեալ մանուկն՝ եթէ ի Տաճկաց. իսկ հասակ մանկանն դեռ նոր հասեալ ցաւարտ ութերորդ ամին՝ հաստատէ ըզկարծիս մեծագոյն մասին հասարակութեան թէ ի Հրէից իցէ մահ մանկանն, զի անկաւի կորուստ նորին յերթտասաներորդ օր ամսոյս, որ է քեփուռ Հրէից և տօն քաւութեան և ծով մեծ. թողումք զճմարիտն զատողութիւն բանիմաց մասինն ազգայնոց, խնդրելով միանգամայն զնշանակութիւն քեփուռ Հրէական բառին:

ՀԱՄԱԼԼԵՅ ԱՂԺԱՅԻՆ ՌԷՆ, Տ. Օ.

1871 թ. 27 - Ն ՍԵՊՏԵՄԵՐԷՐԷ

Ի Գ.Ն.Է.:

(Գողցես իւր աւանդութիւն կարծիք բազումք են զայսպիսի գործոց Հրէից, այլ արդարութեան իրաւունք ներեն ոչ երբէք արկանել զյանցանան ի պարանոցս Հրէից մանաւանդ ի դէպ գալով Վեփուռի որ է տօնի քաւութեան նոցա յաւուր մահուան ողորմելի մանկան: Ուստի մնալ պարտիմք ցզիւտ ոճրագործին ջանիւք՝ Նահանգ. դատարանին Գանձակայ, զոր անշուշտ հաղորդէ սոյն այս նամակագիրս ի զիտութիւն ազգայնոց:)

(Հետեւեալը Լորէանայ գեր. փոխ. — թեմակալին ուշադրութեան յանձնել պարտք կհամարիմք մեզ):

ԽԻՇԻՆԻՆԻՆԻ ԼՐԱՐԱՐԱՅ ԼՏԱՌԻՆՅ:

Տգիտութեան պտուղն ինքն ըստ ինքեան զառն է, իսկ նորա հետեւանքն զառնագոյն, բայց կլինի արդեօք այնպիսի միջոց, որ պանծալի զիտութեան ճաշակն, յարգն տարածուած տեսնելք բոլոր Հայ սերունդի մէջ, ազդարե տեսնում ենք ներկայ գալուն մէջ զիտութեան պտղոյ ներքուստ ուարտա-